

**ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА, ІСТОРІЯ  
ПОЛІТИЧНИХ ТА ПРАВОВИХ УЧЕНЬ; КОНСТИТУЦІЙНЕ,  
МУНІЦИПАЛЬНЕ, ФІЛОСОФІЯ ПРАВА**

---



---

УДК – 327 (477 + 479.24)

**МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ АНЕКСІЇ АВТОНОМНОЇ  
РЕСПУБЛІКИ КРИМ РОСІЙСЬКОЮ ФЕДЕРАЦІЄЮ**

***Ткач Д. І.***

*доктор політичних наук, професор, проректор з міжнародних зв'язків, ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, вул. Табірна, 30-32, 03113, Україна, тел.: (044)-455-56-90, e-mail: dmitriyt@krok.edu.ua, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1347-9562>*

**INTERNATIONAL AND LEGAL ASPECTS OF ANNEXATION OF THE  
AUTONOMOUS REPUBLIC OF CRIMEA BY THE RUSSIAN FEDERATION**

***Tkach D.***

*Doctor of science (Political), professor, vice-rector for international relations, «KROK» University, Kyiv, st. Tabirna, 30-32, 03113, Ukraine, tel.: (044)-455-56-90, e-mail: dmitriyt@krok.edu.ua, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1347-9562>*

**Анотація.** У статті аналізуються результати незаконної анексії Криму Російською Федерацією. Було встановлено, що Росія у березні 2014 року насильницьким шляхом, протиправно відторгнула Кримську автономію та м. Севастополь від України та односторонньо включила її до складу Російської Федерації на правах так званих суб'єктів Федерації. Ці дії призвели до порушення засад міжнародного правопорядку. Зазначено, що уряд РФ після анексії вклав значні кошти у створення військової бази на півострові, інфраструктуру, будівництво електростанцій, соціально-культурних об'єктів. Так, серед значущих варто назвати Кримський міст - один із найамбітніших проєктів в історії сучасної Росії. Міст був уведений в експлуатацію в травні 2018-го року з випередженням графіка на пів року. 18 грудня 2019 року будівництво залізничного Кримського моста було офіційно завершено. Загальна вартість проєкту 241,7 мільярда рублів. Траса «Таврида». Будівництво 250-кілометрової чотирисмугової магістралі, що сполучає Керч, Сімферополь і Севастополь, почалося у травні 2017 року. Повна вартість будівництва «Тавриди» - до 174 млрд рублів. Електростанції «Таврійська» і «Балаклавська» - 71 млрд рублів. Перші блоки «Таврійської» і «Балаклавської» були введені в експлуатацію в жовтні 2018 року. Сумарна потужність двох станцій - 940 МВт - 90% від усього енергоспоживання Криму. Будуються підземні водозабори Північно-Кримського каналу - три групи артезіанських свердловин для подачі води з підземних горизонтів у цей канал, розташовані на території Джанкойського й Нижньогірського районів. Також ведеться проєктування 192 км. магістрального водоводу до міст Керч і Феодосія. Його вартість оцінюється в 32 млрд рублів, будівництво планується завершити в 2020 році. Новий термінал аеропорту Сімферополя - 48,3 млрд рублів. Енергоміст у Крим - 46,7 млрд рублів. Реконструкція «Артека» - 32,9 млрд рублів. Залізничні підходи до Керченського мосту - 19,9 млрд рублів. Магістральний газопровід Краснодарський край - Крим - 10 млрд рублів. Республіканська клінічна лікарня імені Семашка - 7 мільярдів рублів. Автопідходи до Керченського мосту - 6,9 млрд рублів. Витрати Росії на соціальні виплати та інфраструктуру в окупованому Криму з 2014 року склали 1,5 трлн рублів. Анексія Криму призвела також до уповільнення зростання економіки РФ до 2%, тоді як світова економіка за цей же період зросла на 19%. Зазначається, що керівництво Росії прагне закріпитися у Криму назавжди і в українських керманців немає реальних шансів у найближчій перспективі на повернення цієї території до складу країни. Пропонуються конкретні кроки з протидії російській інформаційній агресії стосовно українського населення АРК.

**Ключові слова:** анексія, Автономна Республіка Крим, міжнародне право, Україна, Росія, міжнародне співтовариство.

Формула: 0, рис.: 0, табл.: 0, бібл.: 20.

**Annotation.** The article analyzes the results of illegal annexation of Crimea by the Russian Federation. It was determined that in March 2014 Russia by force unlawfully abducted the Crimean Autonomy and Sevastopol from Ukraine and unilaterally included them into the Russian Federation on the rights of the so-called sub-federal region. These actions violated the principles of international law. It is emphasized that after the annexation, the government of Russian Federation invested enormous funds into the creation of military base on the peninsula, into infrastructure and construction of power plants, social and cultural objects. Among the most significant objects is the Crimean bridge - one of the most ambitious projects in the history of modern Russia. The bridge was put into operation in May 2018 with a half a year ahead of schedule. On December 18, 2019 the construction of the Crimean Railway Bridge was officially completed. The total cost of the project was 241.7 billion rubles. The "Tavrida" route. Construction of the 250-kilometer four-lane highway linking Kerch, Simferopol and Sevastopol began in May 2017. The total cost of construction of "Tavrida" amounts to 174 billion rubles. Power plants "Tavriyska" and "Balaklavska" are estimated to 71 billion rubles. The first units of Tavriyskaya and Balaklava were put into operation in October 2018. The total capacity of the two stations is 940 MWt - 90% of the total energy consumption of all Crimea. Underground water intakes of the North Crimean Channel are being built - three groups of artesian wells for supplying water from underground horizons to this channel, which are located on the territory of Dzhanкой and Nizhnyohirsk regions. 192 km length water pipeline is also being designed to Kerch and Feodosia. Its cost is estimated to 32 billion rubles, the construction is expected to be completed in 2020. The new terminal of the airport of Simferopol costs 48,3 billion rubles. Energy Bridge to Crimea has a price of 46.7 billion rubles. Reconstruction of Artek is estimated to 32.9 billion rubles. Railroad siding facilities to the Kerch Bridge cost 19.9 billion rubles. The gas pipeline Krasnodar Krai - Crimea amounts to 10 billion rubles. Republican Clinical Hospital named after Nikolai Semashko is estimated to 7 billion rubles. Motor roads to the Kerch Bridge cost 6.9 billion rubles. Russia's spending on social payments and infrastructure in occupied Crimea since 2014 amounted to 1.5 trillion rubles. The annexation of Crimea also led to a slowdown in the Russian economy's growth of up to 2%, while the global economy grew by 19% over the same period. It is noted that the leadership of Russia seeks to get a foothold in the Crimea forever and the Ukrainian leaders have no real chances to return this territory to the state in the nearest future. Specific steps are proposed to counteract Russian informative aggression against the Ukrainian population of the ARC.

**Keywords:** annexation, Crimean Autonomous Republic, international law, Ukraine, Russia, international community.

**Formulas:** 0; **fig.:** 0; **tabl.:** 0, **bibl.:** 20.

**Постановка проблеми.** У лютому-березні 2014 р. Росія, нехтуючи всіма правилами сучасної системи міжнародного права й міжнародних відносин окупувала частину території України, яка пізніше трансформувалася у незаконну анексію Криму. Для цього було використано так званий референдум та маріонетковий уряд і парламент. Після цього російські керманічі вклали величезні кошти в утримання півострова, обділивши, відповідним чином, інші регіони Федерації. Як протидіяти російській агресії, як українській владі боротися за вплив на українців АРК? На ці та інші запитання шукають відповіді юристи, політологи, громадські діячі, урядовці, парламентарії.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Українські вчені, політологи, юристи досить детально досліджують тему анексії АРК. Серед найбільш фундаментальних праць слід назвати роботи В. П. Горбуліна [1], П. П. Гай-Нижника [2], О. Ю. Марусяка [3],

С. В. Сухобойченко[4], О. В. Задорожного [5].

**Не вирішена раніше частина загальної проблеми.** Вищезазначена проблема надзвичайно актуальна для України, яка за роки анексії так і не спромоглася розробити систему протидії агресору на території Криму, насамперед це стосується впливу на ту частину українського населення півострова, що критично ставиться до російської влади.

**Формулювання цілей статті.** З урахуванням зазначеного вище, мету роботи сформулюємо таким чином: дослідити міжнародно-правові аспекти анексії Автономної Республіки Крим Російською Федерацією. На підставі аналізу визначити шляхи протидії російському агресору на території Криму.

**Основні матеріали дослідження.** 23 лютого на площі Нахімова біля будівлі міської ради Севастополя пройшов мітинг проросійських сил, учасники якого оголосили недовіру голові Севастопольської міської

адміністрації Володимиру Яцубі та обрали новим головою міста російського бізнесмена Олексія Чалого. 26–27 лютого у м. Сімферополі відбувалися сутички між проросійськи налаштованими активістами, з одного боку, й проукраїнськими силами та кримськотатарською громадою – з іншого. Ці події супроводжувалися захопленням і блокуванням «невідомими» у військовій уніформі російських збройних сил без розпізнавальних знаків адміністративних будівель та аеропортів у Сімферополі й Севастополі, установ зв'язку, засобів масової інформації. Українська влада одразу заявила про військове вторгнення сил РФ та їхню причетність до захоплення органів управління [5]. На хвилі показового громадського піднесення було здійснено зміну виконавчих органів влади Севастополя й АРК. Надалі Верховна Рада АРК у режимі відсутності гласності та публічності ухвалила Постанову «Про проведення загальнокримського референдуму», який відбувся 16 березня 2014 р. Призначення референдуму відбулося всупереч українському законодавству, яке для питань щодо зміни кордонів України вимагає проведення всеукраїнського референдуму. 18 березня 2014 р. Президент Росії Володимир Путін разом з представниками кримської влади Сергієм Аксьоновим, Володимиром Константиновим та Олексієм Чалим підписав договір про приєднання Республіки Крим до складу Російської Федерації [6].

Таким чином, Росія здійснила анексію АРК та створила у світі надзвичайно небезпечний прецедент порушення системи міжнародного права й міжнародних відносин.

Які ж наслідки має насильницьке присєднання в односторонньому порядку Російською Федерацією частини території України?

Російська Федерація грубо порушила головні принципи міжнародного права, закріплені у Статуті ООН, Декларації про принципи міжнародного права 1970 р., Гельсінський заключний акт

НБСЄ 1975 р. Насамперед мова йде про принцип незастосування сили або погрози силою. Відповідно до ст. 2 Статуту ООН (п. 4) «усі Члени Організації Об'єднаних Націй утримуються в їхніх міжнародних відносинах від погрози силою або її застосування як проти територіальної недоторканності або політичної незалежності будь-якої держави, так і будь-яким іншим чином, не сумісним із Цілями Об'єднаних Націй» [7].

Концепція добросовісного виконання міжнародних зобов'язань закріплена в багатьох договорах, резолюціях Генеральної Асамблеї ООН, рішеннях Міжнародного Суду ООН, деклараціях держав. Проте, з юридичного погляду, найважливішими міжнародними актами, крім Статуту ООН, у якому зафіксований цей принцип, є Віденська конвенція про право міжнародних договорів 1969 р. та Віденська конвенція про право договорів між державами і міжнародними організаціями або між міжнародними організаціями 1986 р. Стаття 26 Конвенції 1969 р. встановлює: "Кожний чинний міжнародний договір обов'язковий для його учасників і повинен ними сумлінно виконуватися". Далі в цій Конвенції говориться: "Учасник (угоди - В.К., Л.Т.) не може посилається на положення свого внутрішнього права як виправдання для невиконання ним угоди" (ст. 27) [8].

Лише нагадаємо, що, здійснивши анексію Криму, РФ знехтувала своїми зобов'язаннями перед Україною, що містяться в Будапештському меморандумі про гарантії безпеки у зв'язку з приєднанням України до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї 1994 р. [9, с. 123], Договорі про дружбу та співробітництво між Російською Федерацією та Україною [10, с. 518], договорах щодо базування Чорноморського флоту РФ на території України 1997 р. [11, с. 18], Договорі між Україною і Російською Федерацією про українсько-російський державний кордон 2003 р.) [12, с. 293].

Свавілля Російської Федерації стосовно України отримали різку оцінку з

боку міжнародного співтовариства. ЄС та США, Канада, Японія, Норвегія, Швейцарія, Австралія, Нова Зеландія – загалом 41 країна світу – ввели санкції проти Росії [13].

З іншого боку, Кремль не задумується над тим, що, створюючи цей небезпечний прецедент, Росія у майбутньому може спровокувати вимоги повернення територій від Японії, ФРН, Китаю.

Анексія РФ АРК ставить під загрозу функціонування Ради Безпеки ООН — постійно діючого органу Організації Об'єднаних Націй, на який, відповідно до статті 24 Статуту ООН, покладено відповідальність за підтримку міжнародного миру та безпеки. Більше того, Росія своїми агресивними діями продемонструвала нездатність цього важливого міжнародного органу адекватно реагувати на грубе порушення міжнародного права. Держава-агресор має право вето на його рішення РБ ООН і використовує його для протидії будь-яким спробам інших країн урегулювати цю ситуацію, а також використовує трибуну цього органу для розповсюдження брехливої інформації про бажання українських громадян Криму стати росіянами. Анексія Російською Федерацією Кримського півострова стала каталізатором для прискорення процесу вступу України в НАТО. Як у самому Альянсі, так і в значній кількості країн-членів росте зацікавленість у прискоренні процесу прийняття України до складу цього військового блоку. Всі без винятку причорноморські держави-члени НАТО вбачають у окупації РФ Кримського півострова загрозу для власної безпеки.

Агресивні дії РФ проти України створили проблеми і всередині Європейського Союзу. Як відомо, Росія має розвинуті економічні стосунки з ЄС. Частка РФ від загального вжитку блакитного палива у Європі приблизно дорівнює 30 відсотків. У загальному обсязі імпортованого газу 2/3 – це газ російського походження. Як бачимо, залежність від енергоносіїв, що постачає Росія, у Європі

значна [14]. Тому не дивно, що анексія Росією Криму була сприйнята стримано тими країнами членами ЄС, які більш залежні від РФ. Слід констатувати, що у цьому випадку економічні інтереси переважали над відданістю принципам міжнародного права. Така поблажлива позиція захопила Росію до нової агресії проти України вже на Донбасі.

Анексія Криму нанесла шкоду практиці та теорії міжнародного права, сплюндрувавши основні його постулати. Виявилось, що ті чи ті положення, зафіксовані у міжнародних, як багатосторонніх, так і двосторонніх документах, можливо ігнорувати чи тлумачити на свою користь будь-якій державі. Тим самим керівництво РФ поставило себе понад буквою міжнародного права, ставка на силу, як єдину альтернативу в українсько-російських стосунках, призводить до подальшого руйнування основ світового порядку.

Тепер спробуємо проаналізувати ситуацію, що склалася в Криму після анексії.

Для Кремля Крим є ключовим елементом «відродження великої країни». У грудневому посланні до парламенту 2014 року Володимир Путін сказав, що для Росії Крим – давній Корсунь, Херсонес, Севастополь мають величезне цивілізаційне і сакральне значення. Так само, як Храмова гора в Єрусалимі для тих, хто сповідує іслам чи іудаїзм. Саме так ми й будемо до цього ставитися відтепер і назажди [15]. З вищенаведеного стає зрозумілим, що Росія не пожалкує фінансових, матеріальних та людських ресурсів для утримання Криму, перетворення його у військовий форпост у цій частині Європи.

Спробуємо дослідити, що сьогодні відбувається на півострові, як там урядують Росія, які настрої у населення регіону. За п'ять років анексії Криму Росія вклала значні кошти в його розвиток, і ця тенденція має місце і сьогодні.

Кримський міст - один із найамбітніших проєктів в історії сучасної

Росії. Найдовший у Європі, він знаходиться в сейсмічно активній зоні, що означає особливі вимоги до міцності конструкції. Завдання побудувати транспортний перехід через Керченську протоку Володимир Путін поставив Мінтрансу 19 березня 2014-го року - на наступний день після підписання так званого договору про приєднання Криму до Росії. Міст був уведений в експлуатацію у травні 2018-го року з випередженням графіка на пів року. 18 грудня 2019 року будівництво залізничного Кримського моста було офіційно завершено - був підписаний акт приймання, що дозволяє введення залізничного моста в експлуатацію. 23 грудня рух залізничним мостом запустив Президент Росії Володимир Путін. Вантажний рух відкрився 1 липня 2020 року. Загальна вартість проєкту 241,7 мільярда рублів.

Траса «Таврида». Будівництво 250-кілометрової чотиризмугової магістралі, яка сполучає Керч, Сімферополь і Севастополь, почалося у травні 2017 року. Вже в кінці грудня 2018-го року поетапно були збудовані ділянки першої черги довжиною 190 км. Повна вартість будівництва «Тавриди» кілька разів переглядалася в бік збільшення: 2016 року передбачалося 144 млрд рублів, у 2017-му році сума зросла до 166 млрд рублів, у поточній редакції - до 174 млрд рублів.

Електростанції «Таврійська» і «Балаклавська» - 71 млрд. рублів. Будівництво двох нових теплоелектростанцій повинно було вирішити питання енергетичної самодостатності Криму: оскільки навіть після запуску 4-й лінії енергомосту навесні 2016 року на півострові відключали світло. Перші блоки «Таврійської» та «Балаклавської» були введені в експлуатацію в жовтні 2018 року. Сумарна потужність двох станцій - 940 МВт - 90% від усього енергоспоживання Криму. Будівництво об'єктів не обійшлося без скандалу: на електростанціях встановлені газотурбінні установки за технологією Siemens. Вони були поставлені на півострів у супереччю до договору між

німецьким концерном і «Технопромпекспорт» 2016 року, в якому прописано, що це обладнання не буде використане в Криму. Siemens подав позов до «Ростех», проте Арбітражний суд Москви відхилив його.

Будуються підземні водозабори Північно-Кримського каналу - три групи артезіанських свердловин для подачі води з підземних горизонтів у цей канал, які розташовані на території Джанкойського і Нижньогірського районів. Проєктування і буріння свердловин почалося в 2014 році. Прокладка тимчасових водоводів до точки скидання в канал - у березні 2015 року. Глибина свердловин складає від 110 до 180 метрів. Планований обсяг - 195 тис. метрів кубічних на добу і 40 млн метрів кубічних на рік. Мета будівництва - забезпечити водопостачання населених пунктів на південному сході Криму, в тому числі міст Феодосія, Судак та Керч. З 2015 року поставки йдуть з двох водозаборів тимчасовими трубопроводами. У 2017 році будується 38 км магістральних водоводів до точок скидання в Північно-Кримський канал. Також ведеться проєктування 192 км магістрального водоводу до міст Керч і Феодосія. Його вартість оцінюється в 32 млрд рублів, будівництво планується завершити в 2020 році.

Новий термінал аеропорту Сімферополя - 48,3 млрд рублів. Цей термінал - єдиний діючий пасажирський аеропорт на території півострова - відкрився у квітні 2018 року. А вперше про плани з будівництвом об'єкта влада Криму оголосила трьома роками раніше.

Енергоміст у Крим - 46,7 млрд рублів. Після приєднання Криму до Росії постачання електроенергії на півострів з боку України, від яких місцева енергосистема залежала на 70-80%, різко скоротилися. Група об'єктів, що забезпечує електропостачання Криму з території Росії, отримала назву «енергоміст»: він включає низку підстанцій (нових або модернізованих), високовольтних ліній і кабельний перехід через Керченську протоку. Перша його лінія була запущена у грудні 2015-го року.

Реконструкція «Артека» - 32,9 млрд рублів. Після розпаду СРСР найпопулярніший радянський піонертабір перетворився в міжнародний дитячий центр і став державним підприємством України. Після Анексії Криму «Артек» перейшов на баланс російського бюджету. У 2014-му році влада виділила понад 1,2 млрд рублів на поліпшення інфраструктури центру: за даними Росспоживнагляду, тоді з десяти таборів «Артека» працювало лише п'ять.

У березні 2015 року уряд затвердив програму розвитку «Артека» до 2020 року. За три роки компанія відновила і ввела в експлуатацію дев'ять таборів, а в 2017-му році побудувала спальні корпуси ще трьох. Пізніше почалося будівництво нового табору «Сонячний», розрахованого на прийом 1000 дітей. Після завершення всіх робіт «Артек» зможе приймати до 10 000 дітей одночасно, в центрі будуть працювати 5000 співробітників.

Залізничні підходи до Керченського мосту - 19,9 млрд рублів.

Нова лінія з'єднає діючу мережу залізниць Криму з мостом. Будівництво передбачає прокладку 18-кілометрової гілки: вона приєднається до ділянки Керч-Джанкой. Окрім самих шляхів, передбачені зведення експлуатаційних будівель, прокладка тунелю й інші роботи. Тимчасова експлуатація гілки почалася з 1 серпня 2019 року, об'єкт був зданий 1 грудня 2019 року. Магістральний газопровід Краснодарський край - Крим - 10 млрд рублів. Хоча Крим і забезпечував себе газом за рахунок власного видобутку, півострів залежав від поставок електроенергії з України. Коли у Росії виникла необхідність побудувати нові газові електростанції потужністю 900 МВт, потрібен був додатковий газ.

У грудні 2016-го року з Краснодарського краю на півострів був запущений газопровід потужністю 2 млрд куб. м газу. У березні 2017-го року проєкт вийшов на плановий режим роботи. Протяжність газопроводу становить 358,7 км.

Республіканська клінічна лікарня імені Семашка - 7 мільярдів рублів. 12-поверховий центр включатиме лікувально-діагностичний і патологоанатомічний корпуси, харчоблок та інші об'єкти. Лікарня розрахована на 734 ліжка. Її вартість - 9 млрд рублів, що становить більше третини коштів, передбачених урядом на розвиток охорони здоров'я у Криму до 2022 року.

Автопідходи до Керченської мосту - 6,9 млрд рублів. Автомобільні підходи до Кримського мосту з боку Керчі протяжністю 8,6 км з'єднують міст з федеральною трасою «Таврида». Будівництво чотирисмугової дороги почалося в лютому 2017-го року. Повністю автопідходи (в тому числі для вантажного транспорту) були відкриті в жовтні 2018 року.

За п'ять років перебування Криму в складі Росії на півострові з'явилися і продовжують будуватися десятки важливих інфраструктурних об'єктів - дороги, електростанції, газопроводи і лікарні. Вартість десяти найбільших з них, за підрахунками Forbes, становить 638 мільярдів рублів.

На підтримку півострова у 2014 році було витрачено близько 130 млрд карбованців та витрачається до 200 млрд карбованців федеральних бюджетних коштів щорічно в наступні роки. Крім цього, інвестиції в розмірі від 500 млрд до 900 млрд карбованців уряд півострова очікує у Криму до 2020 року. Загалом обсяг інвестицій у новий російський регіон з 2014 по 2017 роки склав 526 млрд руб., не рахуючи будівництва моста через Керченську протоку й інших інфраструктурних проєктів, які фінансуються напряму з Москви. Витрати Росії на соціальні виплати та інфраструктуру в окупованому Криму з 2014 року склали 1,5 трлн рублів. Ця сума дорівнює витратам російського бюджету на освіту за 2 роки, на охорону здоров'я - за 3 роки. Анексія Криму призвела також до уповільнення зростання економіки РФ до 2%, тоді як світова економіка за цей період зросла на 19%. Рівень життя росіян

знизилися на 11%, кількість мігрантів з країни склала 3 млн осіб. Відтік капіталу з Росії склав 318 млрд доларів [16].

Потрібно зазначити, що значні кошти, які сьогодні уряд Росії перенаправляє до Криму, позбавляють фінансування конче необхідних проєктів у інших регіонах Федерації, що викликає справедливе незадоволення як керівництва, так і населення відповідних територій.

З іншого боку, настрої більшості жителів Криму міняються. Якщо три роки тому це була суцільна радість від приєднання до Росії, то сьогодні це вже зростаюче незадоволення політикою місцевої влади, яку сюди поставила Москва. Рівень життя на півострові помітно впав. Поки протести носили локальний характер, у них були задіяні переважно представники малого і середнього бізнесу, працівники бюджетної сфери, жителі приморських міст та селищ, незадоволені діями місцевих керівників.

Рівень і якість життя стали помітно нижчі "довоєнного" 2013 року. Бравурні звіти чиновників та масована пропаганда не можуть приховати енергетичного дефіциту, логістичних проблем, скорочення робочих місць і заробітних плат. Громадськість усе частіше змушена за допомогою вуличних акцій звертати увагу «влади» на власні проблеми.

Кримські педагоги 20 лютого 2017 р. провели в Гагарінському парку Сімферополя пікет «За гідне життя вчителів» [17]. 29 травня 2017 року коктебельці вийшли на акцію протесту і звернулися до Президента Путіна, щоб він захистив Коктебель та Тиху бухту від кримських шахраїв і безглузких місцевих чиновників, які допустили варварську забудову цієї унікальної місцини [18].

Понад 200 працівників Керченського металургійного заводу, який розташований в однойменному місті у Криму, вийшли на мітинг з вимогою виплатити їм борги із зарплати й відновити роботу підприємства. Акція протесту відбулася 29 травня 2017 р. Зазначимо, що, судячи з відео мітингу, робочі запитували у представників влади:

«Для чого ви нас захопили? Ми ж працювали нормально!». Можливо, дана заява стосувалася так званої «націоналізації» підприємства [19].

У Севастополі 27 травня 2017 р. пройшов мітинг проти прийняття проєкту міського генплану, що має на меті передачу ділянок, на яких розташовуються приватні будинки, під забудову багатоповерхових житлових комплексів та передачу їх Міноборони РФ. На мітинг прийшли більше двох з половиною тисяч осіб, ця акція є наймасовішою з весни 2014 року. На мітингу було прийнято резолюцію з висловленням недовіри міському голові Законодавчих зборів і місцевим суддям, які розглядають справи про вилучення земель. Учасники мітингу закликали зупинити всі поточні судові процеси й анулювати проєкт генплану. Один з організаторів акції Ленур Усманов заявив, що «в судах сьогодні перебуває близько 10 000 позовних заяв від уряду міста з метою забрати нашу землю», а генплан «передбачає нове вилучення землі» [20].

Однак, варто зазначити, що всі ці протести носять місцевий характер і їх учасники звертаються до Путіна чи центральної влади зі скаргами на свавілля місцевих чиновників. Традиційна для Росії звичка простих людей вірити у доброго царя і в усіх своїх бідах звинувачувати його поганих васалів спрацювала й на цей раз. І тому розраховувати, що ці мітинги спричинять послаблення російської влади у Криму, не приходиться. Більшість населення тут як підтримували, так і підтримують Росію.

**Висновки.** З вищевикладеного випливає тільки один висновок. Що стосується повернення Криму в Україну Це неможливо зробити у найближчі роки, ні з політичної, ні з військової, ні з економічної, ні з гуманітарної точки зору.

То що робити Україні?

Насамперед українській владі потрібно чесно визнати цей факт і не вводити в оману себе та народ. Потрібно продумати, як держава буде діяти в цих реаліях. Усе, що робилося до

сьогоднішнього дня, тільки допомагало Росії стверджуватися на півострові. Транспортна блокада породила будівництво мосту через Керченську протоку та швидкісної траси "Таврида" між Керчю та Севастополем. До речі, про будівництво такого мосту мріяв Цар Микола II, його планували збудувати ще до Другої світової війни, будували німці й урешті-решт українці спонукали Москву здійснити цей проєкт. Енергетична блокада змусила росіян будувати дві газові теплові електричні станції в Севастополі та Сімферополі. Це дозволить повністю забезпечити електроенергією Крим. Водяна блокада підштовхнула Москву до буріння трьох груп артезіанських свердловин для подачі води з підземних горизонтів у Північно-Кримський канал, а також низку схожих робіт у інших частинах півострову.

Продовольча блокада спричинила різке підвищення у декілька разів цін на продукти харчування у Криму, що різко вдарило по добробуту простих людей. А з іншого боку, виробники сільгосппродукції Херсонської, Миколаївської, Одеської областей втратили кримські ринки, понесли збитки на сотні мільярдів гривень.

То де тут зиски для України? Що ми тут здобули, крім ненависті до української

влади з боку громадян нашої країни, яким з тих чи тих життєвоважливих причин потрібно потрапити на півострів. Які годинами вимушені стояти в чергах, щоб перетнути кордон, при цьому потерпаючи від свавілля українських та російських прикордонників, митників, представників міграційних служб. Ненависті мешканців Криму, що повинні втричі більше платити за продукти харчування, які через сто кілометрів немає кому продати.

На наш погляд, потребує розробки детальний урядовий план взаємодії України з Кримом. Потрібно вирішити проблему логістики. Це означає поновити залізничне сполучення між Україною та півостровом. Вирішити проблему водопостачання у Крим, а також дозволити українським товаровиробникам торгувати з кримськими підприємствами продуктами харчування, іншими товарами. І це тільки декілька напрямків можливої взаємодії. Звичайно, цей план потрібно широко обговорити з українським загалом, урахувати думку не тільки категорично налаштованих проти контактів з Кримом громадян України, але й ту помірковану частину українського суспільства, яка мислить реально та об'єктивно.

#### *Література:*

1. Горбулін В. П. Тези до другої річниці російської агресії проти України. URL: <http://surl.li/nqcu> (дата звернення 2.08.2019)
2. Гай-Нижник П. П. Росія проти України (1990—2016 рр.): від політики шантажу і примусу до війни на поглинання та спроби знищення. — К.: «МП Леся», 2017. — 332 с.
3. Марусяк О. Ю. Анексія Криму Російською Федерацією як злочин агресії проти України : міжнародно-правові аспекти . URL: <http://surl.li/nqcp> (дата звернення 2.08.2019 року)
4. Сухобойченко С. (2015). URL: Анексія Криму та її наслідки для кримських ЗМІ та журналістів (Аналітичний звіт). Сергій Сухобойченко, Східно-Європейський Демократичний Центр (2015) (дата звернення 2.08.2019 року)
5. Задорожній О. В. Наслідки анексії Криму для міжнародного правопорядку / О. В. Задорожній. —URL: [https://visnyk.juris.uz.ua/file/No.30/part\\_2/49.pdf](https://visnyk.juris.uz.ua/file/No.30/part_2/49.pdf) (дата звернення 2.08.2019 року)
6. Путін підписав угоду про приєднання Криму до РФ. URL: <http://surl.li/nqco>
7. Устав Организации Объединенных Наций и Статут Международного Суда. URL: [https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995\\_010](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_010) (дата звернення 3.08.2019 року)
8. Віденська конвенція про право міжнародних договорів 1969 р. . URL: <http://surl.li/nqcp>
9. Меморандум про гарантії безпеки у зв'язку з приєднанням України до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї від 05.12.1994 р. // Офіційний вісник України. — 2007. — № 13.
10. Договір про дружбу, співробітництво і партнерство між Україною і Російською Федерацією від 31.05.1997 р. // Офіційний вісник України. — 04.06.1999. — № 20.
11. Угода між Україною і Російською Федерацією про статус та умови перебування Чорноморського флоту Російської Федерації на території України // Дипломатический вестник МИД Российской Федерации. — Август 1997. — № 8.

12. Угода між Україною і Російською Федерацією про параметри поділу Чорноморського флоту від 28.05.1997 р. // Дипломатический вестник МИД Российской Федерации. – 1997. – № 8.
13. Санкционная удавка для Кремля. URL: <http://surl.li/nqgu> (дата звернення 30.08.2019 року)
14. Віктор Логацький: енергетична залежність ЄС – швидше міф, чим реальність (2015). URL: <https://clck.ru/TixDv> (дата звернення 3.08.2019 року)
15. Послание Президента России Федеральному Собранию. URL: <http://surl.li/nqhb> (дата звернення 3.08.2019 року)
16. Суммы и судьбы: в России подсчитали, во сколько ей обошелся захват Крыма. URL: <http://surl.li/nqck> (дата звернення 3.08.2019 року)
17. Стельмах С. Социальные протесты в Крыму: когда ждать взрыва? URL: <http://inosmi.ru/politic/20170225/238777321.html> (дата звернення 3.08.2019 року)
18. Горный А.: Начались протесты в Крыму. Обращение крымчан к Путину URL: <http://echo.msk.ru/blog/amountain/> (дата звернення 3.08.2019 року)
19. Зачем Вы нас захватили: сети взорвало видео протестов в оккупированном Крыму. URL: <https://www.facenews.ua/news/2017/362820/> (дата звернення 3.08.2019 року)
20. Рухнувшие надежды: первый крупный протест в Севастополе. URL: <http://surl.li/nqcm> (дата звернення 3.08.2019 року)

### References:

1. Gorbulin V.P., “Abstracts to the second anniversary of the Russian aggression against Ukraine”, available at: <https://web.archive.org/web/20160222004619/http://uacrisis.org/ua/40347-gorbulin-tezy> (Accessed 2 August 2019)
2. Gaj-Nignik P.P. (2017), *Rosiiia proti Ukrainy (1990-2016 r.r.): vid politiki shantagu i primusu do vijni na poglinannya ta sprobi znishennya* [Russia v. Ukraine (1990-2016): From Blackmail and Coercion to War of Absorption and Attempts at Destruction], MP Lesya, Kyiv, Ukraine.
3. Marusyak O.U., “The annexation of Crimea by the Russian Federation as a crime of aggression against Ukraine: international legal aspects”, available at: <http://surl.li/nqcn> (Accessed 2 August 2019)
4. Suhobojchenko S. (2015), available at: Annexation of Crimea and its consequences for Crimean mass media and journalists (Analytical report). Serhiy Sukhoboychenko, Eastern European Democratic Center (Accessed 2019)
5. Zadorognij O.V., “Consequences of the annexation of Crimea for the international legal order / OV Zadorozhnyi” , available at: [http://www.visnyk.juris.uz.ua/file/No.30/part\\_2/49.pdf](http://www.visnyk.juris.uz.ua/file/No.30/part_2/49.pdf) (Accessed 2 August 2019)
6. Putin signed an agreement on Crimea's accession to Russia URL: <http://surl.li/nqco> (Accessed 3 August 2019)
7. The Chapter of United Nations and the Chapter of International Court, available at: [https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995\\_010](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_010) (Accessed 2 August 2019)
8. Vienna Convention on the Law of Treaties, available at: <http://surl.li/nqcp> (Accessed 3 August 2019)
9. Memorandum on security guarantees in connection with Ukraine's accession to the Treaty on the Non-Proliferation of Nuclear Weapons (1994), *Oficijni visnik Ukrainy*, 2007, vol.13.
10. Treaty of Friendship, Cooperation and Partnership between Ukraine and the Russian Federation (1997 p.), *Oficijni visnik Ukrainy*, 2009, vol.20.
11. Agreement between Ukraine and the Russian Federation on the status and conditions of stay of the Black Sea Fleet of the Russian Federation on the territory of Ukraine, *Diplomateskij vestnik MID Rossijskoj Federacii*, 1997, vol.8.
12. Agreement between Ukraine and the Russian Federation on the parameters of the division of the Black Sea Fleet, *Diplomateskij vestnik MID Rossijskoj Federacii*, 1997, vol.8.
13. Sanction strangulation for the Kremlin, available at: <http://surl.li/nqcr> (Accessed 3 August 2019)
14. Logac`kij V. (2015), “The EU's energy dependence is more of a myth than a reality”, available at: [https://lb.ua/economics/2015/08/04/312726\\_viktor\\_logatskiy\\_energetichna.html](https://lb.ua/economics/2015/08/04/312726_viktor_logatskiy_energetichna.html) (Accessed 3 August 2019)
15. Message of the President of Russia to the Federal Assembly , available at: <http://kremlin.ru/events/president/news/47173> (Accessed 3 August 2019)
16. Sums and destinies: Russia has calculated how much it cost her to capture Crimea, available at: <http://surl.li/nqck> (Accessed 3 August 2019)
17. Stel`mah S. (2017), “Social protests in Crimea: when to expect an explosion?”, available at: <http://inosmi.ru/politic/20170225/238777321.html> (Accessed 3 August 2019)
18. Gogrnij A., “Protests began in the Crimea. The appeal of the Crimean people to Putin”, available at: <http://echo.msk.ru/blog/amountain/> (Accessed 3 August 2019)
19. “Why did you capture us: the network exploded with a video of protests in the occupied Crimea”, available at: <https://www.facenews.ua/news/2017/362820/> (Accessed 3 August 2019)
20. “Broken hopes: the first major protest in Sevastopol”, (2017), available at: <http://surl.li/nqcm> (Accessed 3 August 2019)

*Стаття надійшла до редакції 09.08.2019 року*